

Gurt dāde we onuñ taryhy gelip çykyşy

Category: Kitapcy, Taryhy makalalar

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Gurt dāde we onuñ taryhy gelip çykyşy KURT DEDE ve TARİHİ BAĞLANTISI

Yıllardır sürdürdüğümüz “Karadeniz Bölgesi Dil, Tarih ve Kültür Araştırmaları” çalışmalarımıza Trabzon yöresinde devam ederken karşımıza dikkat çekici bir konu çıkmıştır: Kurt Dede.

Saha araştırmalarımız sırasında önemle üzerinde durduğumuz konulardan biri de sülâlelerdir. Sorumuz: “Köyünüzde hangi sülâleler vardır, bunlar bu yöreye nereden gelmişlerdir?” Bu soruya aldığımız cevaplar çok büyük bir bilgi birikimi durumuna gelmiştir. Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nin nüfus örgüsü, hayal bile edilemeyecek bir biçimde ortaya çıkmıştır. Bu ayrı bir konu olup ileride bilim dünyasıyla paylaşılacaktır. Daha ilgi çeken ise “Kurt Dede” ile ilgili olanıdır.

Trabzon'da, Beşikdüzü yakınlarından denize dökülen Ağasar ırmağının doğusundan Rize sınırına kadar olan bölgenin hemen tamamında “Köyünüzde hangi sülâleler vardır, bunlar bu yöreye nereden gelmişlerdir?” sorusunun ikinci kısmına aldığımız cevap şudur: “Buraya ne zaman geldiğimizi bilmiyoruz, ‘Kurt Dede’imiz zamanında gelip yerleşmişiz.”

Biz bu cevabı ilk duyduğumuzdan itibaren konu üzerinde özellikle durduk:

Kaynak şahısların verdiği bilgilere göre “Kurt Dede”, dedenin dedesinin dedesinin dedesi... Ya da daha önceki dedeler. Yani en eski dedeleri. Bu durum hemen hemen hiç istisnasız bütün sülâleler için geçerlidir.

Kurt Dede, Derleme Sözlüğü hazırlanırken Maçka'da tespit edilmiş ve: "dedenin babası" manası verilmiştir[1]. Mehmet Bilgin, Gümüşhane Yağmurdere'ye bağlı Boğalı, Arpalı köylerinde iskân eden Kuman Türklerinde de aynı ifade ile karşılaşmıştır. Köylüler, arazilerinin mülkiyetinin Kurt Dede'den bu yana kendilerine ait olduğunu söylemişlerdir[2].

Peki, kimdir bu Kurt Dede?

Kurt, Türklerde kutsal bir hayvandır. Çin kaynaklarında Türklerin atalarının kurtlar olduğuna dair pek çok rivayet bulunmaktadır[3].

Kurt, Köktürk Devleti bayrağında simgedir. Köl Tigin yazıtının üst kısmında kurttan süt emen çocuk heykeli bulunmaktadır[4].

Kurt, Oğuz Destanı'nda da geçmektedir. Tuman Han bir kurdun gecenin sis ve fırtınalı geçeceğini söylediğini duyar. Kurdun bu öngörüsüne göre tedbir alır. Gerçekten de o gece hava yağmurlu ve fırtınalı geçer. Önceden tedbir aldıkları için zarara uğramazlar[5].

Tobarlardan (Tabgaç) Mu Ş'ung, kendisini esir eden düşman askerlerinin elinden kurtulduktan sonra Tanrı tarafından gönderilen bir kurdun arkasına düşmüş ve kurtulmuştur[6]. Dede Korkut'a göre kurt yüzü mübarektir. O, ayrıca bir habercidir[7]. Bütün bunlar bir araya getirildiğinde yüzlerce örnek ortaya çıkabilecektir. Dolayısıyla kurt, Türk kültüründe ve devlet hayatında da önemli bir yere sahiptir[8].

Türk kültüründe Kurt Ana ve Kurt Ata (>Kurt Dede) olmak üzere iki motif bulunmaktadır. Kurt Ana'nın kaynağı şu iki efsaneye dayandığı tahmin edilmektedir:

Köktürklerin kurttan türediklerine dair şimdiye kadar Çin kaynaklarında tespit edilebilen iki efsane bulunmaktadır. Bunların birincisi özetle şu şekildedir: Rivayete göre (Köktürklerin) ilk ataları Hsi-Hai'de yani Batı Denizi'nin kıyılarında oturuyorlardı. Lin adlı bir memleketin askerleri

tarafından bir erkek çocuk hariç hepsi kılıçtan geçirilmişti. Bu çocuğun da kolları ve bacaklarını kesip bir bataklığa atmışlardı. Dişi bir kurt gelip ona yiyecek getirmiş ve çocuğu büyötmüştür. Bu arada Lin devleti çocuğun yaşadığını duymuş ve asker göndermiştir. Kurt kutsal ruhlar yardımıyla haber almış, çocuğu alıp bir mağaraya sığınmıştır. Bu mağaranın ortasında çok geniş bir ova vardır. Kurt burada on erkek çocuk doğurur. Dışardan kızlar getirerek evlenirler. Böylece nüfusları artar, ovaya sığmaz duruma gelirler. Dağı eritirler ve başka bir kurdun kılavuzluğunda bu ovadan çıkarak dış dünyaya açılırlar[9].

Diğer bir efsaneye göre ise Türklerin ilk ataları on sekiz kardeştir. Çinlilerin Cou (Chou) Sülâlesinin resmî tarihinde geçen "Göktürklerin Kurttan Türeyişi Efsanesi" şöyledir:

Türklerin ilk ataları on sekiz kardeştir. Bu kardeşlerden en büyüğü A-ang-pu idi. Diğer birinin adı ise İ-çi ni-sse-tu olup bir kurttan doğmuştur. Bir düşman istilâsında kurttan doğan İ-çi ni-sse-tu hariç herkes ölür.

Bir rivayete göre İ-çi ni-sse-tu yaz ve kış tanrılarının kızlarıyla evlenir. O, tabiatüstü kudrete ve özelliklere sahiptir[10]. Büyük bir ihtimalle yılı yaz ve kış diye ikiye ayıran takvim buradan doğmuştur[11].

Diğer bir rivayete göre ise İ-çi ni-sse-tu'nun on iki karısı vardır. Bunlar yaz ve kış perilerinin (ilâhlarının) kızlarıdır[12]. Yılı on ikiye bölen takvimlerin kaynağı da bu efsane olmalıdır[13].

Yaz ve kış tanrılarının / perilerinin kızlarıyla evlenen İ-çi ni-sse-tu'ya dayalı rivayetlerde sonuç ortaktır. İ-çi ni-sse-tu'nun bu kadınların birinden dört çocuğu dünyaya gelmiştir: Birinci çocuğun adı Türk[14], ikinci çocuğun adı Kırgız, üçüncünün ismi kaydedilmemiştir[15], dördüncüsü leylek olup uçmuştur.[16]

Kurt Ata (<Kurt Dede) motifinin kaynağı ise şu efsaneye

dayandığı tahmin edilmektedir: “Koo-ı Kağanı'nın çok akıllı iki kızı vardır. Bunlar o kadar akıllıdır ki babaları onların ancak Tanrı ile evlenebileceğini düşünür ve bir dağın bağına götürüp bırakır. Kızlar uzun süre Tanrı'nın gelmesini beklerler fakat gelmez. Bir süre sonra tepenin çevresinde yağlı bir kurt dolaşmaya başlar. Küçük kız bu kurdu Tanrı sanır, gidip onunla evlenir. Rivayete göre Koo-ı halkı, hükümdarın kızı ile kurttan türemiştir”[17].

Bu efsanelere / inanışlara bağlı olarak Türk kültürünün yayılma alanlarında bir Kurt Ata ve Kurt Ana motifleri ortaya çıkmıştır. Büyük Hun Devleti ve Uygurların ataları olan Kao-ı ağında Kurt Ata bulunmakta idi. Kuzey Doğu Sibiry'a'daki pek çok kabilenin atası da erkek kurt idi. Orta Asya'daki bazı Türk boylarında ise Kurt Ana n plndadır[18].

Cengiz Han'ın ilk atası Börte ino yani Kurt Dede'dir. Bu geleneğin XIII. yüzyılda mevcut olduğu ve halk arasında XIX. yüzyılda da anlatıldığı bilinmektedir[19].

Trabzon ve yöresinde yaptığımız saha araştırmalarında kurt motifinin çok canlı olduğunu gördük. Kurt ile ilgili bu ve diğer inanışlar Trabzon ve yöresine Oğuz Türklerinden çok önce gelip yerleşen Türk boyları tarafından taşınmış olmalıdır. Gerçekte Türkiye'nin en önce Türkleşen bölgesi, Trabzon ve çevresidir. Tarih içerisinde Hun Türkleri, Bulgar Türkleri, Alanlar, Sabarlar, Hazar Türkleri, Macar Türkleri, Uz Türkleri, Avarlar, Karluk Türkleri, Kuman/Kıpçak Türkleri, Kırgız Türkleri, Peçenekler çeşitli zamanlarda ve çeşitli sebeplerle Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'ne gelip yerleşmişlerdir. Bu yöre ile ilgili tarihî kaynaklar[20], eski yer isimleri[21], mimarî eser kalıntılarından elde edilen bilgiler, Osmanlı döneminde kaleme alınan Tahrir Defterleri[22], Karadeniz Bölgesi ağız özellikleri[23], insan yapısı[24], slle isimleri, halk oyunları, halk mimarîsi, halk takvimi[25] yani hemen her şey bunu açıkça ortaya koymaktadır.

Kurt ile ilgili konular Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nde özellikle Trabzon yöresinde çok canlıdır.

Bunlardan birisi de takvim, Yılsırtı / Nevruz ve kurttur. Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesi'nde Yılsırtı / Nevruz ve Kurt bağlantısı ilgi çekicidir.

Tokat'a bağlı Reşadiye ilçesinin Demircili beldesinde yaptığımız derlemelerde yılın iyi geçmesi için kurdun Yılsırtı / Mart Dokuzu günü göle yattığına inanıldığı tespit edilmiştir[26]. O gün havalar kurdun sırtını kurutabileceği kadar sıcak olursa, kış sona ermiş demektir. Yağmur yağarsa, yani kurdun sırtını kurutacağı kadar güneş olmazsa, kırk gün daha kış olacak demektir.

Ordu'nun Ulubey ilçesine bağlı Şeyhler köyünde ilgi çekici bir inanışlar zinciri tespit edilmiştir. Bu köyün ilk kurucusunun Şeyh Abdullah isimli bir zat olduğu bilinmektedir. Tarihi kayıtlara göre bu kişi bölgenin fatihlerindedir[27]. Köye yerleştikten sonra bir değirmen yaptırır. Bu değirmen çeşitli zamanlarda yıkılmış, her defasında aynı yere yapılmıştır. Bu ve çevre köylü olanlar durumu bildikleri için değirmene aşırı özen göstermektedirler. Bunlardan biri de her yıl mart ayının dokuzuna rastlayan gününde (Nevruz), bir yıl içinde doğmuş çocuklarını bu değirmene getirip değirmen oluşunun altında yıkamalarıdır. İnanışa göre kurtlar Yılsırtı /Mart Dokuzu sabahı suya girip yıkanmaktadır. Burada yıkanan çocuğa kurt gücü geçeceğine, çocuğun güçlü olacağına ve hastalanmayacağına inanılmaktadır.

Buna benzer uygulamalara Terme ilçesine bağlı Oğuzlu köyünde; Giresun'un Şebinkarahisar ilçesinin bazı köylerinde ve Trabzon'un Şalpazarı ilçesinin Geyikli beldesinde de rastlanmıştır. Bir yıl içerisinde doğmuş çocuklar, Yılsırtı / Mart Dokuzu'nda köyün kenarından akan bir dereye götürülür ve dere suyu ile yıkanır. Yıl boyunca suya giren kurt ve diğer yabanî hayvanların gücünün suya, oradan da çocuğa geçeceğine, bunun da çocuğun sağlığını olumlu etkileyeceğine inanılır[28].

Trabzon'da Ağasar ırmağının doğu tarafında kalan yörede Mart Dokuzu ile ilgili en yaygın inançlardan biri kurt ile ilgilidir. Mart Dokuzundan dokuz gün önce yani martın biri ile dokuzu arasındaki süreye kurt kızanı denilmektedir. İnanışa göre martın birinden mart dokuzuna kadar olan dokuz günde kurtlar kızan olup çiftleşirler[29].

Kurtların Mart Dokuzu'nda çiftleştiğine inanıldığı için bu günde evlenenlerin ömür boyu çocuklarının olmayacağına inanılmaktadır. Evli çiftlerin bu güne dayalı çocukları olursa sakat doğacağı da bir başka inançtır[30].

Trabzon'a bağlı Yomra ilçesi ve çevresinde ise Yılsırtı/Mart Dokuzu'nda kurtların bayram ettiğine, bu yüzden bu günde evlenen çiftlerin çocuklarının olmayacağına inanılmaktadır[31].

Günümüzde Çaykara, Sürmene, Köprübaşı ve Tonya ilçelerinde Kurtoğlu sülâleleri bulunmaktadır. Bunun bir yansıması olsa gerektir ki Trabzon merkez ilçe, Akçaabat, Araklı, Arsin, Beşikdüzü, Çarşıbaşı, Çaykara, Dernekpazarı, Düzköy, Hayrat, Köprübaşı, Maçka, Of, Sürmene, Tonya, Vakfıkebir ilçe ve köylerinde yüzlerce ailenin soyadı Kurt'tur. Yine Trabzon merkez ilçe, Akçaabat, Arsin, Beşikdüzü, Çaykara, Sürmene ve Vakfıkebir ilçe ve köylerinde Kurtoğlu soyadını taşıyan yüzlerce aile oturmaktadır[32].

Nüfus mübadelesi sırasında Hıristiyan olduğu için pek çok Kurtoğlu ailesinin Yunanistan'a göçtüğü de bilinenler arasındadır[33].

Sonuç olarak Türk kültürünün binlerce yıllık hafızasının Trabzon yöresinde pek çok konuda korunduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Trabzon ve çevresinde Kurt Ana ve Kurt Ata motiflerinden, Kurt Ata'nın canlı kaldığı anlaşılmaktadır. Korkut Ata'nın Dede Korkut'a dönüştüğü gibi bu bölgede Kurt Ata, Kurt Dede'ye değişmiş ve bu biçimiyle korunmuştur. Tesadüfe bağlanamayacak yalnızca bu durum bile Trabzonluların

tartışılmaz ve muazzam bir kimlik kartını göstermeye yetmektedir.

Türk kültürünün binlerce yıllık duyuş, inanış ve hafızasının Trabzon yöresinde canlı olması ve korunması gerçekten dikkat çekicidir. Kurt Dede inanışının yanında Orta Asya bağlantılı pek çok kültür unsuru Trabzon ve çevresinde canlı bir biçimde yaşamaktadır. Bu durumu dikkate alarak bütün kültür araştırmacılarını Trabzon ve çevre illerde araştırma yapmaya çağırıyoruz.

Prof. Dr. Necati DEMİR,

Alıntı Kaynak: <http://www.necatidemir.net> (Prof. Dr. Necati Demir Resmi Web Sitesi)

Dipnotlar:

- [1] Derleme Sözlüğü, C. VIII, TDK yay., Ankara 1975, s. 3010.
- [2] Mehmet Bilgin, Doğu Karadeniz, Serender yay., Trabzon 2000, s. 87.
- [3] Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi, C. I, TTK yay., Ankara 1993, s. 13-114.
- [4] Osman Fikri Sertkaya-Cengiz Alyılmaz, Mogolistan'daki Türk Anıtları Projesi Albümü, TİKA yay., Ankara 2001, s. 23-29.
- [5] A. Zeki Velidî Togan, Oğuz Destanı, Enderun Kitabevi yay., İstanbul 1982, s. 57-58.
- [6] Akdes Nimet Kurat, "Göktürk Kağanlığı", Türkler, C. 2, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 52-53.
- [7] Muharrem Ergin, Dede Korkut Kitabı, C. I, TDK yay., Ankara 1989, s. 101-102.
- [8] Türk tarihinde ve kültüründe kurdun yerini gören XX. yüzyılın alpi ve bilgisi Mustafa Kemal Atatürk, bu konuya özellikle önem vermiştir. 1922 ve 1925'te çıkarılan posta pullarının iki tanesinin üzerinde Bozkurt resmi bulunmaktadır. 1927'de basılan 5 ve 10 liralık kâğıt paranın bir yüzünü de Bozkurt süslemektedir. 1935'te Atatürk'ün emriyle Bozkurt Sigarası çıkarılmıştır. Döneminin Adelet Bakanı Mahmut Esat'a ve 1925'te Maarif Vekâleti'nin açtığı bir yarışmayı kazanan

Namık İsmail'e Atatürk tarafından Bozkurt soyadı verilmiştir.

[9] Ögel, age, s. 18-25.

[10] Efsane Pien-i-tien adlı Çin kaynağında geçmektedir. Bu eserin Türklere ait bölümü Stanislas Julien tarafından Fransızcaya çevrilmiştir: M. Stanislas Julien, Documents Historiques Sur les Tou-kioue (Turcs), Jurnal Asiatique, 1864, IV, s. 327-328; Lui mau-tsai, Die Chinesischen nachrichten zur geschichte der Ost-Turken (T'u-küe), Wiesbaden, 1958, I, s. 5-6; Ögel, age, s. 25-29.

[11] Baykal Gölü'nün Olkhon adasında bulunmuş çok eski bir takım yıldızlar takvimine göre yıl, yaz ve kış biçiminde ikiye bölünmüştür. Kyoto Üniversitesi Japon araştırmacı grubundan Prof. Abe Takeo, yılın dönüşünü 28 Şubat – 21 Mart arasında olabileceğini söylemektedir. Ülkemizde kutlanan Hıdırellez bayramının kaynağı bu bakımdan incelenmeye muhtaçtır. Çünkü Tevrat'ta geçen İlyas'ın "ilk" ve "yaz" kelimelerinin değişmiş biçimi olabileceği konusunda pek çok bilim adamı görüş birliği içerisindedir. Ayrıca İslâmiyet öncesinde darda kalanlara yardım eden ve yol gösteren Bozkurt'un, Türkler İslâmiyeti kabul ettikten sonra Boz Atlı Hızır'a dönüştüğü konusunda ciddî görüşler bulunmaktadır. Başkurtların halk takvimi de yılı ikiye bölen, yılbaşısı martın yirmi birine rastlayan bir takvimdir. Başkurtistan'da derlenmiş aşağıdaki dörtlük konuyu açıklamak bakımından ilgi çekicidir:

Allah'ın kudreti böyledir

Allah'ın kudreti böyledir

Bir altı ayı yaz etmiş

Bir altı ayı güz etmiş.

Tokat'ın Almus ilçesine bağlı Ataköy'de derlediğimiz bir efsane de bizi üzerinde durduğumuz efsaneye götürmektedir: "Guguk ile Haguk iki bacıdır. Bunlar yaramazlık yaptıklarında anneleri bunlara beddua eder. Haguk bir dağa guguk bir başka dağa uçar. Bunlar yalnızca Yılsırtı / Nevruz günü bir araya gelmekteymiş".

[12] Kurat, agm, s. 52.

[13] Bu efsanenin izleri Kazak Türklerinin kullandığı bir takvimde açıkça görülmektedir. Kazak Türkleri, yılbaşını gece

ve gündüzün eşit olduğu Nevruz günü sayıp bir yılı, her biri otuz günden meydana gelen on iki aya bölerler. Geriye kalan 5-6 günü her yıl takvime eklerler. Bu 5-6 günde ev değıştirmezler, düğün dernek yapmazlar, hayvan kesmezler, yolculuğa çıkmazlar, misafir çağırılmazlar, iyi ve güzel davranışlar için Nevruz'u beklerler. Kırgız Türklerinin eski yıl takviminin yılbaşı da gece ve gündüzün eşit olduğu Nevruz günüdür. Yılı on ikiye bölen takvimler konusunda daha ilgi çekici konular da göze çarpmaktadır: Saatte asıl sayı on ikidir. Eski Türkler günü on ikiye bölüp her bir bölümüne çağ adı vermişlerdi. Yılın on ikiye bölünmesi de büyük ihtimalle Türkler tarafından Avrupa'ya götürülmüş, hatta yılbaşı yine mart ayı iken Sezar tarafından Hz. İsa'nın doğumu esas alınarak ocak ayına alınmıştır. Ayrıca Hristiyan Gürcü ve Osetler ocak ayına Başil (<Baş yıl), mart ayına da Bayrım (<Bayram) demektedirler. Türkler yılları da on ikiye bölmüşlerdir. Yılbaşı günü 21 Mart olan On İki Hayvanlı Türk Takvimi bunu açık bir biçimde ortaya koymaktadır.

[14] İ-çi ni-sse-tu'nun Türk adlı en büyük oğlu Chien-su ve Şin dağlarında oturmaktadır. Bu dağların üzerinde A-ang-pu'nun yıkılan devletine bağlı bir oymak da yaşamaktadır. Soğuk olan dağda ıstırap çekiyorlardı. Türk burada ateşi bulmuştur. Bunun üzerine diğ er kardeş ler birleşerek büyük kardeşi baş kan seçmişlerdir. Türk'ün on tane eşi vardır. Bu kadınlardan doğan on çocuklar bir araya gelip yüksek atlama yarışması yaparlar. Yarışmayı en küçükleri olmasına rağmen Aşena adlı eşinden olan çocuk kazanır ve Şad unvanını alır. Türk, Köktürk Devleti'ni kuran Aşena ailesinin kökenidir.

[15] İ-çi ni-sse-tu'nun ikinci oğlu Kırgız, A-pu-şu-i ve Kien-şu-i ırmakları arasında bir devlet kurar; bu devlete Ki-ko dendi. Üçüncü oğlu ise Çu-çe nehri kenarlarına yerleşir. Türk kültüründe ve Nevruz'daki su kültünün kaynağı, bu iki kardeşin devletlerini akarsu kenarlarında kurması ve su ile ilgilerinden kaynaklanıyor olmalıdır.

[16] Nevruz ve leylek ilgi çekici bir bağlantıdır. Bu çerçevede leyleğin bir kült olup olmadığı araştırmaya muhtaçtır. Tokat ve Sivas yöresinde saha araştırması yaparken

halk takvimi, nevruz ve leylek konusunda elde ettiğimiz bilgiler gerçekten dikkat çekicidir. Sivas ve Tokat yöresinde tek örneklik arz edecek biçimde şunlar tespit edilmiştir: Bu bölgeye leylekler Yılsırtı / Nevruz günü veya birkaç gün önce gelmektedir. Leylekler gelirken yuva yapacağı malzemeyi de beraberinde getirmektedir. Eğer leyleğin ağzında, yuva yapma malzemesi olarak kemik varsa ölümün, buğday başağı varsa bolluk ve bereketin, beyaz bez varsa düğünün, çaput varsa kıtlığın çok olacağına işarettir. Tokat'ın Karkın köyünde yaptığımız derlemede; leyleklerin önce Turhal'daki Kesikbaş Türbesi'ne geldiği, diğer bölgelere buradan dağıldıkları, leyleklerin ağzında ne getirdiklerini öğrenmek için eskiden köyden Turhal'a insanların gittiği bize aktarılmıştır. Yılsırtı / Mart Dokuzu'nda lalek giliği (Leylek giliği) ismi verilen bir çeşit küçük ekmek pişirilir. Leylek giliği hamurunun suyu; yılan, çayan, akrep ve benzeri zehirli böcekler gelmesin diye eve serpilir. Leylek giliği, leyleğin canı diye komşulara da ikram edilir. Yörede Yılsırtı/Mart Dokuzu günü leyleğin önemli bir yer tutması, onların kutsal topraklardan göç edip buraya gelmesi inancı ile ilgilidir. Gazi Antep'te yaptığımız saha araştırmalarında leylek karşımıza daha ilgi çekici bir durumda çıkmıştır. Kaynak şahsın anlattığına göre Nevruz gecesi, gökyüzünde güzel bir leylek kız uçar. Onu görenlerin bütün dilekleri kabul edilmektedir. Konya'da derlenmiş şu tekerleme Nevruz günü söylenmekteymiş:

Leylek leylek havada

Yumurtası yuvada

Gelmiş bizim hayada

Ermiş iyi murada

Hacı leylek, hacı leylek.

[17] Bahaeddin Ögel, Türk Mitolojisi, C. I, Ankara 1993, s. 13-114; Altan Deliorman, "Bugünkü Mânâsı ile Bozkurt", Türk Kültürü, S. 55, Mayıs 1967, s. 472.

[18] Ögel, age, s. 44-45.

[19] Ögel, age, s. 43.

[20] İbn Bibi, El Evamirü'l-Ala'ie Fi'l-Umuri'l Ala'ie

(Selçuk-name) I, (Hazırlayan: Mürsel Öztürk), Kültür Bakanlığı yay., Ankara 1996; Fahrettin Kırzioğlu, Kıpçaklar, TTK yay., Ankara 1992; Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, Boğaziçi yay., İstanbul 1993.

[21] Bilgin, age.

[22] M. Hanefi Bostan, XV-XVI. Asırlarda Trabzon Sancağında Sosyal ve İktisadî Hayat, TTK yay., Ankara 2002.

[23] Zeynep Korkmaz, Bartın ve Yöresi Ağızları, Ankara 1994, s. 1-28; Necati Demir, "Karadeniz Bölgesi Ağızlarında Kıpçak Türkçesi Özellikleri", Bildiri, Dördüncü Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı, İzmir 25-29 Eylül 2000; aynı yazar, "Karadeniz Bölgesi'nde Peçenek ve Kıpçaklar", Trabzon ve Çevresi Uluslar Arası Tarih-Dil-Edebiyat Sempozyumu, Trabzon, 3-5 Mayıs 2001; aynı yazar, Karadeniz'in Güneyinde Peçenekler, Türkler, C. 2, Yeni Türkiye yay., Ankara 2002, s. 709-713.

[24] Salim Cöhçe, Doğu Karadeniz Bölgesi'nin Türkleşmesinde Kıpçakların Rolü", Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri, Samsun 1988, s. 477-484.

[25] Bu konudaki çalışmalarımız yayımlanma aşamasına gelmiştir.

[26] Derleme, 67 yaşındaki Kâni Yıldız'dan 15.2 2002'de Reşadiye'nin Demircili beldesinde tarafımızdan yapılmıştır. Derleme metnin tamamı yakında yayımlanacak olan Tokat İli ve Yöresi Ağızları adlı çalışmamızda yer alacaktır.

[27] Bahaeddin Yediyıldız-Ünal Üstün, Ordu Yöresi Tarihinin Kaynakları I, TTK yay., Ankara 1992, s. 365-366.

[28] Necati Demir, "Orta Karadeniz Bölgesi'nde Nevruz (Mart Dokuzu)", Türk Dünyasında Nevruz, Dördüncü Uluslararası Bilgi Şöleni Bildirileri, Atatürk Kültür Merkezi yay., Ankara 2001, s. 59-66.

[29] Kaynaklara göre kurtların çiftleşme zamanı Aralık-Şubat ayları arasındadır (Ali Demirsoy, Yaşamın Temel Kuralları, Ankara 1998, s. 747). Bu durumda, doğal olarak, akla ilk gelen soru Trabzon yöresi halkı acaba kurtla ilgili Orta Asya kökenli tarihî bir konuyu mu hafızasında tutmaktadır?

[30] Bu bilgiler Tonya'nın Sayraç köyünde oturan ve okuma yazması olmayan 64 yaşındaki Fatma Aydın'dan 26.7.2002'de

tarafımızdan derlenmiştir.

[31] Bu bilgiler Yomra'nın Taşdelen köyünde oturan ve okuma bilen 51 yaşındaki Mehmet İskender'den 27.5.2002'de tarafımızdan derlenmiştir.

[32] Bu konuda geniş bilgi için bk. Türk Telekom, Trabzon Telefon Rehberi, Kasım 2001.

[33] Bu bilgiler Köprübaşı'nın Beşk y beldesi Yılmazlar mahallesinde oturan ve okuma bilmeyen 73 yaşındaki Tayyip Tuzcu'dan 30.5.2002'de tarafımızdan derlenmiştir. Taryhy makalalar